

GRUNDLAGSUTSKOTTETS UTLÅTANDE 16/2006 rd

Regeringens proposition med förslag till lag om assisterad befruktning samt till lag om ändring av lagen om faderskap

Till lagutskottet

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 28 februari 2006 en proposition med förslag till lag om assisterad befruktning samt till lag om ändring av lagen om faderskap (RP 3/2006 rd) till lagutskottet för beredning och bestämde samtidigt att grundlagsutskottet ska lämna utlåtande till lagutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- lagstiftningsdirektör Tiina Astola och lagstiftningsråd Tuula Majuri, justitieministeriet
- professor Mikael Hidén
- professor Olli Mäenpää
- juris licentiat Maija Sakslin
- professor Veli-Pekka Viljanen.

Dessutom har skriftliga utlåtanden lämnats av

- juris doktor, docent Liisa Nieminen
- professor Martin Scheinin.

PROPOSITIONEN

Regeringen föreslår en lag om assisterad befruktning och en lag om ändring av lagen om faderskap.

Något krav på att den som ska behandlas genom assisterad befruktning lever i ett parförhållande ställs inte i den föreslagna lagen. Behandling ska dock inte få ges, om det är uppenbart att barnet inte kan tryggas en balanserad uppväxt. Inverkan på ett barns egenskaper genom val av könsceller eller embryon ska vara tillåten endast om man på detta sätt försöker trygga barnets hälsa eller se till att barnet till utseendet liknar sina föräldrar. Ett barn som har sitt ursprung i en donerad könscell har efter att ha fyllt 18 år enligt förslaget rätt att få veta donatorns identitet. Till lagen om faderskap föreslår regeringen bestäm-

melser om hur faderskapet kan fastställas när det gäller assisterad befruktning.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft cirka sex månader efter det att de har antagits och blivit stadfästa.

I den del av motiven som gäller lagstiftningsordningen bedöms lagförslaget i förhållande till människovärdets okränkbarhet, självbestämmanderätten och rätten till privatliv, jämlikheten och näringsfriheten. Regeringen anser att de föreslagna lagarna till alla delar kan behandlas i vanlig lagstiftningsordning. Eftersom saken har anknytning till de grundläggande fri- och rättigheterna anser regeringen ändå att det är lämpligt att inhämta grundlagsutskottets utlåtande om propositionen.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Motivering

Allmänt

Lagförslaget motsvarar huvudsakligen förslaget i 2002 års proposition med förslag till lag om användning av könsceller och embryon vid assisterad befruktning samt till lag om ändring av lagen om faderskap (RP 76/2002 rd), som grundlagsutskottet yttrat sig om (GrUU 59/2002 rd). Utskottets synpunkter har i det stora hela beaktats i den nya propositionen med förslag till lag om assisterad befruktning och ändrad faderskapslag. Enligt det nya lagförslaget kan inte bara par få behandling, utan också kvinnor som inte lever i äktenskap eller under äktenskapsliknande förhållanden. I och för sig behövs en lag om assisterad befruktning, eftersom man då kan ge behandling mot barnlöshet på ett juridiskt och medicinskt acceptabelt sätt. Det finns således godtagbara skäl för lagen.

Jämlikhetsaspekten

Assisterad befruktning får utföras på kvinnor om det inte föreligger hinder för detta enligt 8 § i lagförslag 1. Enligt 2 § avses med den som får behandling ett par, eller en kvinna som inte lever i äktenskap eller under äktenskapsliknande förhållanden. Enligt 16 § 2 mom. i lagförslaget får ensamstående kvinnor och kvinnopar använda könsceller för assisterad befruktning bara med donatorns samtycke.

Enligt grundlagens 6 § är alla lika inför lagen. Ingen får utan godtagbart skäl särbehandlas t.ex. av en orsak som gäller hans eller hennes person. Enligt förarbetena till grundlagen har jämlikhetssynpunkter betydelse då man beviljar medborgarna förmåner och rättigheter enligt lag. Å andra sidan är det typiskt för lagstiftningen att den för ett visst godtagbart samhälleligt intresse skall bemöta människor olika (RP 309/1993 rd, s. 46/II) exempelvis för att främja barnets intresse. Inga skarpa gränser för lagstiftarens prövning kan dock härledas ur jämlikhetsprincipen då en reglering i överensstämmelse med den rådande samhällsutvecklingen eftersträvas. Det

viktigaste är om särbehandlingen kan motiveras på ett sätt som är godtagbart med hänsyn till de grundläggande fri- och rättigheterna (GrUU 1/2006 rd, s. 2/I, GrUU 8/2003 rd, s. 3/I, GrUU 65/2002 rd, s. 4/I, GrUU 58/2001 rd, s. 2).

Lagförslaget innebär särbehandling utifrån civilstånd och delvis också utifrån sexuell läggning. När man beaktar att det medicinska syftet med assisterad befruktning är att hjälpa dem som lider av ofrivillig barnlöshet kan lagförslaget inte i detta avseende anses strida mot grundlagen. Utskottet anser att den föreslagna differenteringen har ett direkt samband med samhällets värderingar och att detta vägval håller sig inom ramen för lagstiftarens prövningsrätt, också med beaktande av utskottets långvariga tolkningspraxis (GrUU 59/2002 rd, s. 3/I). Grundlagen, särskilt jämlikhetsbestämmelsen i 6 §, utgör inget hinder för den föreslagna regleringen.

Att påverka barnets egenskaper

Egenskaperna hos ett barn som skall födas får enligt 5 § i lagförslag 1 påverkas endast i undantagsfall. För det första får man påverka barnets hälsa genom val av könsceller eller embryon som konstaterats vara friska i fråga om en bestämd, allvarlig sjukdom. Man får också påverka barnets könstillhörighet, om den assisterade befruktningen sker med parets egna könsceller och ett barn av motsatt kön med dessa könsceller skulle löpa avsevärd risk att få en allvarlig sjukdom. För det andra skall den behandlande läkaren enligt 3 mom., om donerade könsceller används vid assisterad befruktning, välja könsceller från en donator som till sitt utseende påminner om barnets ifrågavarande förälder, om inte något annat följer av en önskan hos den som behandlas.

Fysiska personer har grundläggande fri- och rättigheter under sin livstid. Rättssystemet ger dock människan skydd också före födelsen. Detta sker delvis genom skyddet för moderns grundläggande fri- och rättigheter. Dessutom föreskriver 1 § i grundlagen att konstitutionen skall trygga människovärdets okränkbarhet. Detta inne-

bär exempelvis att medicinska och vetenskapliga försök som kränker fostrets eller embryots människovärde strider mot grundlagen. Utskottet har ändå ansett att hälsorelaterade skäl av föreslagen typ är en godtagbar motivering för att påverka barnets kön, men att reglerna inte är helt okomplicerade (GrUU 59/2002 rd, s. 2). Också artikel 14 i Europarådets konvention om mänskliga rättigheter och biomedicin förbjuder inverkan på det ofödda barnets könstillhörighet, utom när man på detta sätt kan undvika att ett barn får en allvarlig ärftlig sjukdom som endast drabbar det ena könet, om parets könsceller används. Finland har undertecknat men inte ratificerat konventionen. Enligt grundlagsutskottet ligger regleringen i detta avseende i linje med utskottets principer och även med konventionen.

På grundval av 15 § i lagförslag 1 får man för de ändamål som nämns i 5 § 3 mom. inhämta och lagra uppgifter som beskriver donatorns hud-, ögon- och hårfärg, längd och etniska ursprung. Enligt det föreslagna 5 § 3 mom. skall den behandlande läkaren välja könsceller från en donator som till sitt utseende påminner om barnets ifrågavarande förälder, om inte något annat föl-

jer av en önskan hos den som behandlas. De nämnda urvalskriterierna kan anses godtagbara med avseende på grundlagen i detta sammanhang (GrUU 59/2002 rd, s. 2/II).

Övriga synpunkter

Donatorns identitet. Enligt 23 § skall den som har sitt ursprung i en donerad könscell eller ett donerat embryo ha rätt att efter att ha fyllt 18 år få uppgift om donatorns identitet. Förslaget ligger i linje med grundlagsutskottets tidigare ståndpunkt (GrUU 59/2002 rd, s. 3).

Faderskap. Utskottets anser i enlighet med sin tidigare ståndpunkt att det, om man ser till värderingarna i vårt samhälle, också är ett problem att den föreslagna lagstiftningen leder till att vissa barn i princip föds utan att ha en far (GrUU 59/2002 rd, s. 4/I).

Utlåtande

Enligt grundlagsutskottet

kan lagförslagen behandlas i vanlig lagstiftningsordning.

Helsingfors den 16 maj 2006

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Kimmo Sasi /saml
medl. Hannu Hoskonen /cent
Roger Jansson /sv
Johannes Koskinen /sd
Irina Krohn /gröna
Annika Lapintie /vänst
Reino Ojala /sd
Klaus Pentti /cent

Markku Rossi /cent
Simo Rundgren /cent
Arto Satonen /saml
Seppo Särkiniemi /cent
Ilkka Taipale /sd
Jan Vapaavuori /saml
ers. Toimi Kankaanniemi /kd
Veijo Puhjo /vänst.

Sekreterare var

utskottsråd Kalevi Laaksonen.